

اقتصاد مقاومتی، شوک‌های ارزی و سیاست‌های پولی

حسین مرزبان*

مهدی فراهانی**

زهرا زندیان***

* عضو هیئت علمی دانشگاه شیراز

** دانشجوی دکتری اقتصاد دانشگاه شیراز

*** کارشناس ارشد اقتصاد دانشگاه تهران

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
چکیده	۲۲۱
مقدمه	۲۲۳
۱- ادبیات موضوع.....	۲۲۵
۱-۱- اقتصاد مقاومتی و تفاوت آن با اقتصاد ریاضتی.....	۲۲۶
۲- سیاست‌های پولی	۲۲۷
۲-۱- سیاست پولی مقاومتی در جهت تولید	۲۲۸
۲-۲- دیدگاه مکاتب مختلف اقتصادی در مورد نقش سیاست پولی و اثر آن	۲۲۹
۲-۳- اهداف اصلی سیاست پولی	۲۳۰
۳- الگوهای تعادل عمومی پویای تصادفی	۲۳۰
۳-۱- بررسی اثر شوک‌های ارزی در اقتصاد ایران براساس الگوهای تعادل عمومی پویای تصادفی	۲۳۱
۳-۲- تنظیم الگو	۲۳۲
۳-۲-۱- خانوارها	۲۳۲
۳-۲-۲- بنگاه‌ها	۲۳۳
۳-۲-۳- بنگاه‌های تولید کننده کالای نهایی	۲۳۴
۳-۲-۴- بنگاه‌های تولید کننده کالای واسطه‌ای	۲۳۴
۳-۲-۵- بخش نفت	۲۳۵
۳-۲-۶- بخش پولی	۲۳۵
۳-۲-۷- مراحل حل الگوهای تعادل عمومی پویای تصادفی	۲۳۶
۳-۲-۸- کالبراسیون الگو	۲۳۶
۳-۲-۹- نتایج شبیه‌سازی	۲۳۷
۳-۲-۱۰- تجزیه و تحلیل تکانه نفتی	۲۳۸
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	۲۳۹
کتاب‌نامه	۲۴۳

فهرست جدول‌ها

صفحه	عنوان
۲۳۷	جدول شماره ۱- پارامترهای کالیبره شدن
	جدول شماره ۲- مقایسه ضریب همبستگی و انحراف معیار متغیرهای شبیه‌سازی شده و
۲۳۸	داده‌های واقعی

چکیده

اقتصاد مقاومتی به معنای تشخیص زمینه‌های ایجاد فشار در شرایط ویژه مانند شرایط تحریم و به بیان دیگر مدیریت شرایط تحمیلی با کمترین هزینه‌های اجتماعی و اهتمام در جهت کنترل و بی‌اثر کردن و حتی تا حد توان تبدیل چنین فشارهایی به فرصت است.

با توجه به ساختار اقتصاد ایران و وابستگی شدید به درآمدهای نفتی و تأثیر این موضوع بر تولید ملی به‌منظور مقاوم‌سازی بنای اقتصاد ایران و ثبات اقتصادی و همچنین حمایت از تولید به بررسی اثر تکانه‌های ارزی در اقتصاد ایران پرداخته خواهد شد.

افزایش درآمدهای نفتی باعث افزایش خالص دارایی‌های بانک مرکزی خواهد شد. در این ارتباط با توجه به نفوذ قیمت نفت در پایه پولی، منجر به آثار تحمیلی انبساطی خواهد شد که به‌نظر می‌رسد تکانه نفتی یکی از مهم‌ترین عوامل تورم در اقتصاد ایران است. به‌بیان دیگر چنانچه اقتصاد نتواند خود را با تکانه‌های نفتی تطبیق دهد، آثار شدید تورمی را باید انتظار داشت.

اجرای سیاست تحمیلی انبساطی پولی در نتیجه تکانه قیمت نفت در راستای مقاوم‌سازی اقتصاد، به ویژه در بخش تولید کشور محور اصلی این مطالعه خواهد بود. در این ارتباط و مطالعه، ضمن تشریح مبانی اقتصاد مقاومتی به بررسی تکانه‌های ارزی و تأثیر آن بر نحوه سیاست‌گذاری پولی پرداخته خواهد شد.

بدین‌منظور در این بخش به بررسی اثر تکانه‌های ارزی در اقتصاد ایران با تکیه بر متغیرهای تأثیرگذار در شرایط تحریم‌ها، براساس الگوهای تعادل عمومی پویای تصادفی و متناسب با ساختار اقتصادی ایران در محیط برنامه‌نویسی نرم‌افزار Matlab برای دوره زمانی ۱۳۸۹-۱۳۳۸ بررسی و با مقارنه‌ی تنظیم شده است.

واژگان کلیدی: تکانه‌های نفتی، اقتصاد مقاوتی، سیاست‌های پولی، الگوی تعادل عمومی پویای تصادفی DSGE

طبقه‌بندی JEL: E31, E32, E52, E61, C61, R12

Abstract

Resistance economy defines recognizing pressure fields in special circumstances such as conditions and ineffective sanctions . In other word it means not only management of imposed circumstances with the minimum of social costs, but also efforts to transform these pressure or even to be transformed into opportunities .

considering Iran economy structure and oil income and effectiveness this subject on national product for resisting economy structure , economic constancy and also protection of product proceed effects of exchange shocks on economic Iran.

Increasing oil income lead to rise net assets Central Bank. Considering influence of oil price in monetary base that lead to expansionary imposed effects.It seems oil shocks is accounted one of the most importance cause of inflation in Iran economy. In another word ,it would expected inflation if economy couldn't adjust to oil shocks.

Performing expansionary imposed monetary policy insult of oil price shocks for resisting economy in product section is the main base of this study. In this paper in addition of describing base of resistance economy is considering exchange shocks and effectiveness on monetary policy.

In this paper ,considering the structure of Iran's economy and sever impressurability for resistancy of infrastructure DSGE model is used to effectiveness of Rate of exchange in Iran's economy is studied.(1338-1389).

Keywords:oil shocks ,resistance economy, Monetary policies , Dynamic Stochastic General Equilibrium DSGE

Classification JEL: E31.E32.E52.E62.C61.R12

مقدمه

تاکنون برای اقتصاد مقاومتی تعاریف متعددی بیان شده است، ولیکن براساس آنچه از تمامی این تعاریف استنباط می‌شود «اقتصاد مقاومتی» به معنای شناسایی زمینه‌های ایجاد فشار در شرایط ویژه، مانند شرایط جنگ و تحریم است. در واقع با شناسایی این فشارها می‌توان راه‌های آسیب رسیدن بر پیکره اقتصاد را مسدود کرده و با مدیریت صحیح در راستای کنترل و بی اثرکردن و حتی افزایش توان اقتصادی با استفاده از نیروهای بالقوه و همچنین تصحیح و تغییر سیاست‌های نامناسب و نامتعادل گام برداشت. با اتخاذ این تغییرات چه بسا بتوان تا حد توان چنین فشارهایی را به فرصت تبدیل کرد. آنچه مسلم است این مهم قطعاً نیازمند اعتماد، باور و مشارکت عمومی در همه ابعاد اجتماعی، اقتصادی و سیاسی خواهد بود. شاید بتوان این‌گونه عنوان کرد، اقتصاد مقاومتی با یاری‌رسانی همگانی به‌منظور کاهش وابستگی‌ها و تأکید بر مزیت‌های تولید داخل و تلاش برای خودکفایی و از بین بردن موانع موجود در مسیر دستیابی به رشد و توسعه اقتصادی است.

حال باید در نظر داشت که چه اهدافی از تحریم‌های اعمال شده دنبال می‌شده تا بتوان در حد امکان راه‌های آسیب به پیکره اصلی اقتصاد را مسدود کرد. به‌طور خلاصه شاید بتوان به‌طور کلی هدف این تحریم‌ها را در مواردی همچون: ایجاد بحران اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و تحمیل فشارهای همه جانبه، به‌ویژه در بخش اقتصادی برای ناراضی کردن عموم مردم از تصمیم‌های اتخاذ شده و سیاست‌گذاری‌های انجام شده دانست.

یکی از مهم‌ترین معضلات پیش آمده در تحریم‌های اعمال شده، ضربه‌های وارده به بخش تولید به‌منظور تضعیف توان و روحیه تولیدکنندگان داخلی، با توجه به تحریم روابط بین‌المللی با سایر کشورها و اخلال در روابط پولی و بانکی کشور با دیگر کشورها بوده، که خود زمینه‌ساز مشکلات دیگری در زمینه واردات مواد اولیه، ابزار و تجهیزات مورد نیاز آن‌ها و حتی چه بسا صادرات محصولات برخی تولیدکنندگان کشور است. به بیان دیگر محدودسازی بازارهای داخلی و خارجی در زمینه واردات و صادرات و در پی آن تأثیرگذاری بر روی بیکاری و اشتغال بوده است. همچنین کاهش ذخایر ارزی و کاهش منابع مالی دولت (با توجه به کاهش فروش نفت)، خروج سرمایه انسانی و مالی از کشور، تحریم بانک مرکزی و ایجاد مشکلات پولی، ارزی، اعتباری و بیمه‌ای و سرانجام کاهش ارزش پول ملی و تورم تحمیل شده به مردم و همچنین با تأثیرگذاری بر

تولید ملی، کاهش رشد و توسعه اقتصادی به همراه سایر مشکلات یاد شده را می توان به عنوان سایر هدف های دنبال شده از تحریم ایران عنوان کرد.

توجه به این امر ضروری است که با شناسایی و پیش بینی ابعاد اقتصاد مقاومتی هم می توان زیان های ناشی از تحریم های پیش آمده را کاهش داد و یا حتی در برخی موارد از بین برد و هم اینکه حس خودباوری و خوداتکایی را در باورهای عمومی تقویت کرد و از این طریق به تعاون و همکاری عمومی در مسیر رشد و توسعه اقتصادی و شرایط با ثبات اقتصادی دست یافت. شاید بتوان یکی از دلایل و ضرورت های شناسایی و موشکافی در ابعاد اقتصاد مقاومتی را نیز همین موضوع دانست. به طوری که ضرورت اقتصاد مقاومتی بیش از پیش به منظور غلبه بر فشارها و ضربه های وارده از سوی نیروهای خارجی که مانعی در مسیر رشد و توسعه جامعه است، روشن می شود. باید این نکته را مدنظر قرار داد که در این راستا باید از سقوط در اقتصاد بسته و خود محور نیز جلوگیری کرد.

آنچه در وضعیت کنونی با آن روبه رو هستیم، وجود تحریم ها در دو بعد تحریم نفت به عنوان منبع عمده درآمد ارزی کشور و دیگری تحریم بانک مرکزی است که تحریم بانک مرکزی خود به معنای محدودیت کشور در استفاده از درآمدهای ارزی خواهد بود.

در این جهت، استفاده از امکانات بالقوه و بهره برداری بهینه از منابع طبیعی، استعدادها و ظرفیت های بومی و مدیریت هوشمندانه منابع مالی، ایجاد باور مشارکتی بودن اقتصاد، صرفه جویی و جلوگیری از اسراف و هدر رفتن منابع (اصلاح الگوی مصرف)، بازیافت منابع، افزایش کیفیت کالا و خدمات داخلی (ارتقای فرهنگ مصرف تولیدات ملی)، اصلاح و تقویت مدیریت ملی، به ویژه در بخش های اقتصادی، تجاری و مالی، بهبود فضای کسب و کار در داخل و تأمین اهم نیاز در داخل، ایجاد زمینه ارتقای سطح دانش مدیران و تقویت نیروی متخصص برای کیفی کردن تولیدات داخلی، خوداتکایی در تولید ملی و استفاده هدفمند از تعرفه ها (به منظور حمایت از تولید داخلی) و استفاده از فرصت های اقتصادی کشور از موارد بسیار مهم و حایز اهمیت در هموارسازی مسیر اقتصاد مقاومتی خواهد بود. واژه اقتصاد مقاومتی توسط مقام معظم رهبری برای نخستین بار در شهریور ماه سال ۱۳۸۹ در ادبیات سیاسی و اقتصادی کشور وارد شد، به اعتقاد ایشان اقتصاد مقاومتی یعنی آن اقتصادی که به یک ملت امکان می دهد که حتی در شرایط فشار هم شکوفایی خودشان را حفظ کنند. همین مهم سبب شد که پس از آن در زمینه تعریف ابعاد اقتصاد مقاوتی، به منظور شناخت بیشتر و ایجاد بستر سازی های لازم اهتمام زیادی صورت پذیرد.

در این مطالعه روند سیاست‌های پولی و آثار آن در راستای اقتصاد مقاومتی بررسی شده است و ضمن تشریح مبانی اقتصاد مقاومتی به بررسی تکانه‌های ارزی و تأثیر آن بر نحوه سیاست‌گذاری پولی پرداخته خواهد شد. با ارائه این پرسش که «آیا تکانه مثبت نرخ ارز (کاهش ارزش پول اسمی) در بلندمدت و کوتاه‌مدت اثر مثبت در اقتصاد ایران دارد؟» مطالعه انجام گرفته است. بدین منظور در این بخش به بررسی اثر تکانه‌های ارزی در اقتصاد ایران با تکیه بر متغیرهای تأثیرگذار در شرایط تحریم‌ها، براساس الگوهای تعادل عمومی پویای تصادفی در قالب الگوی متناسب با ساختار اقتصادی ایران در محیط برنامه‌نویسی نرم‌افزار Matlab بررسی و با مقداری تنظیم شده است. سپس الگوی کالیبره و با استفاده از فیلتر هدریک - پرسکات الگویی برای دوره زمانی ۱۳۳۸-۱۳۸۹ شبیه‌سازی گردید.

۱- ادبیات موضوع

براساس تحقیقات انجام شده تاکنون نظریه یا تجربه مدون و مکتوب و یا پیشینه نظری یا عملی درباره اقتصاد مقاومتی صورت نپذیرفته است. البته باید اذعان نمود کشورهایی که در تجارت خارجی با مشکل روبه‌رو بوده‌اند و یا در گذشته درگیر جنگ بوده‌اند، به راستی سیاست‌گذاری‌هایی کرده‌اند که آن سیاست‌گذاری‌ها در جهت افزایش توان کشورشان بوده و مقاومت آن‌ها را افزون کرده است، لیکن هر کشور عنوان خاص خود را برای این سیاست‌گذاری انتخاب کرده است. باید در نظر داشت چون این سیاست‌ها ریاضت زیادی را به مردم این کشورها تحمیل می‌کرده کمی با مفهومی که از اقتصاد مقاومتی برداشت می‌شود متفاوت است. در ایران تمام مطالعات صورت گرفته در قالب سخنرانی‌ها به‌منظور روشن شدن تعاریف و شناخت ابعاد موضوع مذکور است و بالطبع اقتصادی همچون اقتصاد ما که هر روزه با توجه به گسترش تحریم‌ها تحت فشار مضاعفی قرار می‌گیرد، نیاز به ابتکار و نوع‌آوری در زمینه ساخت الگوهای جدید برای این منظور خواهد بود. در این‌باره تنها منبع تحقیقاتی، مطالعه‌ای است که توسط صلاح آقا^۱ در نوار غزه، با توجه به محاصره‌های اقتصادی و سیاسی پیش آمده و منجر به مشکلاتی در دو زمینه صادرات و واردات ایجاد کرده، مورد بررسی قرار گرفته است. در این تحقیق از الگوی فرآیند تحلیل سلسله مراتبی^۲ که یکی از روش‌های تصمیم‌گیری با معیار چندگانه است استفاده شده است. این روش

^۱ Salah R. Agha

^۲ AHP: Analytic Hierarchy Process Model

توسط توماس^۱ در سال ۱۹۷۰ ایجاد شد. در این مطالعه تصمیم‌گیری بر اساس رتبه‌بندی محصولات با محدودیت اقتصاد مقاومتی صورت گرفته است. ایشان جنبه‌های آشکار و پنهان را برای رتبه‌بندی مرتبط با متغیر جانشین ترکیب می‌کند. در این مطالعه توسعه برنامه محصولات کشاورزی به صورت بلندمدت با در نظر گرفتن معیارهایی همچون خودکفایی، هر یک از معیارها وزنی تخصیص داده شده و عملکرد هر جانشینی با توجه به معیار اصلی، فرعی و هدف عمومی حاصل شده است. نتایج این مطالعه نشان داد که معیارهای محیطی، نسبت به معیارهای سیاسی، اقتصادی، مالی، بازاریابی و سرانجام اجتماعی بیش‌ترین وزن را به خود اختصاص داده است. نتایج این تحقیق بر اهمیت کشاورزی پایدار به عنوان بخش مهمی از توسعه پایدار در شرایط اقتصاد مقاومتی تأکید می‌کند.

۱-۱- اقتصاد مقاومتی و تفاوت آن با اقتصاد ریاضتی

همان‌طور که اشاره شد، اقتصاد مقاومتی به معنای تشخیص زمینه‌های ایجاد فشار در شرایط ویژه مانند شرایط تحریم است. به بیان دیگر مدیریت شرایط تحمیلی با کم‌ترین هزینه‌های اجتماعی همراه است و اهتمام مردم برای کنترل و بی اثر کردن و حتی تا حد توان تبدیل چنین فشارهایی به فرصت است، که قطعاً نیازمند اعتماد، باور و مشارکت عمومی و اعمال مدیریت هوشمندانه می‌باشد. به بیان دیگر دیگر اقتصاد مقاومتی کاهش وابستگی‌ها و تأکید بر مزیت‌های تولید داخل و تلاش برای خوداتکایی و دفع موانع پیشرفت و کوشش در مسیر دستیابی به روند باثبات رشد و توسعه اقتصادی است، که همه این‌ها مستلزم نوعی جهاد اقتصادی خواهد بود. با توجه به تعاریف یاد شده، همان‌طور که بیان شد در اقتصاد مقاومتی کم‌ترین هزینه اجتماعی مدنظر است که سبب می‌شود اقتصاد مقاومتی از اقتصاد ریاضتی کمی متمایز شود. آنچه از تعاریف مطرح شده توسط اقتصاددانان و سیاست‌مداران استنباط می‌شود؛ ریاضت اقتصادی به طرحی گفته می‌شود که دولت‌ها برای کاهش هزینه‌ها و رفع کسری بودجه، به کاهش و یا حذف برخی خدمات و مزایای عمومی، صرفه‌جویی در مخارج جاری کشور، کاهش هزینه‌های رفاهی و تعدیل کارمندان در بخش دولتی دست می‌زنند. این طرح که به منظور مقابله با کسری بودجه توسط برخی دولت‌ها انجام می‌شود، گاهی اوقات به افزایش میزان مالیات و افزایش دریافت وام‌ها و کمک‌های مالی خارجی می‌انجامد.

¹ Thomas L.Saaty

افزایش درآمد و عوارض بر کل اقتصاد، افزایش درآمدهای مالیاتی، کاهش هزینه‌های دفاعی، کاهش هزینه بهداشت و درمان، کاهش سرمایه‌گذاری در طرح‌های دولتی، کاهش یارانه دولت مرکزی به استان‌ها، تعطیلی شرکت‌های دولتی و گسترش خصوصی‌سازی، کاهش پرداخت‌های اجتماعی، افزایش سن بازنشستگی و کاهش مستمری بازنشستگان، پرداخت‌های حمایتی بر مبنای نیاز و مقابله با تقلب از جمله سایر ابزارهایی است که برای اعمال ریاضت اقتصادی مورد استفاده قرار می‌گیرند. هم اکنون شاهد اعمال این سیاست‌ها در برخی کشورهای حوزه یورو هستیم، که با مفهوم اقتصاد مقاومتی متفاوت است.

ضمن اینکه باید به این نکته نیز توجه داشت که دولت‌ها با اعمال برنامه‌های ریاضت اقتصادی و اهرم‌های عملیاتی آن که شامل مالیات بالا و کاهش هزینه‌هاست به دنبال بهبود وضعیت کسری بودجه و اوضاع مالی عمومی هستند. این درحالی است که کاهش برخی هزینه‌های دولتی و نیز افزایش مالیات منجر به پایین آمدن تقاضای کل و رشد اقتصادی می‌شود که اگر باعث کاهش رشد اقتصادی شود، دولت هم می‌بایست منتظر کاهش در میزان درآمدهای مالیاتی ادواری باشد. همچنین در صورتی که فشارهای ریاضتی به بیکاری بیانجامد، دولت ناگزیر از صرف هزینه‌های بالاتر برای کمک‌های بیشتر خواهد شد و علاوه بر ایجاد نارضایتی عمومی، تضعیف روحیه ملی و کاهش سطح رفاه، بالطبع کمکی نیز به حل بحران اقتصادی نخواهد شد.

۲- سیاست‌های پولی

سیاست پولی مجموعه تدابیری است که بانک مرکزی برای تغییر در حجم پول و نقدینگی به منظور تثبیت اوضاع اقتصادی به کار می‌گیرد. مسئولیت اخذ تصمیمات سیاست پولی و اجرای آن‌ها بر عهده بانک مرکزی است. ابزارهای سیاست پولی در ایران عبارت‌اند از ابزارهای مستقیم شامل، کنترل نرخ‌های سود بانکی و سقف اعتباری و ابزارهای غیرمستقیم که شامل نسبت سپرده قانونی، اوراق مشارکت بانک مرکزی و سپرده ویژه بانک‌ها نزد بانک مرکزی است. آنچه مسلم است برای کنترل تورم و حفظ ارزش پول و کاهش آثار آن می‌بایست سیاست‌های پولی انبساطی را کاهش دهیم. طی سال‌های اخیر سیاست پولی انبساطی (یا سیاست پول ارزان قیمت) بیش‌تر از طریق تسهیلات تکلیفی، اعتبارات زودبازده، اعمال نرخ‌های بهره بانکی نامتعادل با عنوان گذر از مشکلات نقدینگی، رعایت نکردن نسبت ذخایر و ... اعمال شده است. این سیاست‌ها همگی به‌نوعی متأثر و وابسته به سیاست‌های مالی و به بیان دیگر بودجه‌ای دولت بوده است که از طریق ابزاری مانند تبدیل درآمدهای نفت به ریال و تزریق آن به اقتصاد،

کسری بودجه و تأمین آن از طریق منابع بانکی و دفتری، ناتمام ماندن طرح‌های عمرانی و استقراض بی‌رویه و فاقد پشتوانه لازم از منابع بانک مرکزی، افزایش بدهی دولت به بانک‌ها و سازمان تأمین اجتماعی صورت گرفته است. تمام این موارد مؤید تأثیرگذاری زیاد سیاست‌های مالی بر روی سیاست‌های پولی است.

در مدیریت ذخایر و منابع ارزی کشور به نفع نیازهای اساسی و خرید اقلام ضروری به‌عنوان یک امر حیاتی در محیط اقتصاد کشور بی‌تردید اتخاذ سیاست‌های پولی و ارزی همساز با راهبرد اتخاذ شده در حوزه پولی و ارزی و با توجه به اولویت‌ها، از ضروری‌ترین اقداماتی است که باید هرچه سریع‌تر صورت گیرد. در شرایط کنونی، تأمین به موقع و کم‌هزینه منابع مالی برای واحدهای تولیدی همواره یک ضرورت غیرقابل خدشه است، به ویژه با وجود شرایط تحریم اتکای بیشتر به تولیدکنندگان داخلی، نقش و اهمیت این بخش مورد توجه قرار گرفته است. همچنین با توجه به رخدادهای ایجاد شده درخصوص نرخ ارز در سال ۱۳۹۰ از یک‌سو و اعمال انواع اخلاص‌ها در قالب تهدیدها و تحریم‌های اقتصادی از سوی دیگر، تنظیم الگوی مدیریت ارزی در تعامل با الگوی تجاری باید از سوی بانک مرکزی و سایر نهادهای مربوط، مورد توجه قرار گیرد.

۱-۲- سیاست پولی مقاومتی در جهت تولید

همان‌طور که مشاهده می‌شود یک بخش مهم از مسائل اقتصادی پیش آمده مربوط به مسئله تولید داخلی است. افزایش سطح تولید ملی، از اهداف بسیار مهم برای دوام اقتصادی و در ادامه آن بالابردن توان اقتصادی است. آنچه مشخص است قصد اصلی از این تحریم‌ها ضربه‌زدن به پیکره تولیدات کشور با توجه به مشکلات ناشی از واردات مواد اولیه، ابزار و تجهیزات مورد نیاز آن‌ها، اخلاص در روابط پولی و بانکی کشور با دیگر کشورها و روابط بین‌المللی آن‌ها به‌منظور اخلاص در تأمین مواد اولیه مورد نیاز تولیدکنندگان و در نتیجه ضعف روحیه ملی و ایجاد نارضایتی است. در چنین شرایطی شکوفایی تولید با رویکرد اقتصاد مقاومتی، حمایت از تولید ملی و مقاومت‌سازی، آسیب‌زدایی و ترمیم ساختارها و نهادهای فرسوده و ناکارآمد موجود اقتصادی و چه بسا توسعه ظرفیت‌ها با توجه به تأکید بر مصرف داخلی و حمایت از تولید داخلی می‌بایست در اولویت اجرایی قرار گیرد. این مسئله از آن رو حائز اهمیت است که تعیین عوامل مؤثر بر تغییرات تولید ناخالص داخلی و ارتباط آن با دیگر متغیرهای اقتصادی امری ضروری به نظر می‌رسد. از این‌رو می‌توان گفت بررسی سیاست‌های ارزی و پولی هر کشوری از متغیرهای مهم

اقتصادی در این زمینه است، زیرا تأثیر آن بر عوامل گوناگون اقتصادی، همچون صادرات، واردات، سرمایه‌گذاری، رشد و اشتغال انکارناپذیر است. به‌ویژه آنکه بخش تولید به شدت به بخش واردات وابسته است و شوک‌های وارده می‌تواند مسیر اقتصاد را تغییر دهد. در این ارتباط در بخش بعدی به مروری بر تأثیر تکانه‌های وارده بر بدنه اقتصاد با بهره‌گیری از الگوهای تعادل عمومی پویای تصادفی می‌پردازیم.

۲-۱- دیدگاه مکاتب مختلف اقتصادی در مورد نقش سیاست پولی و اثر آن

در ارتباط با نقش و تأثیر سیاست پولی بر متغیرهای اقتصادی، دیدگاه‌های مختلفی وجود دارد. این دیدگاه‌ها، در قالب نظریه‌های کینزین‌ها، پولیون، کلاسیک‌ها، کینزین‌های جدید و کلاسیک‌های جدید قابل طبقه‌بندی است.

براساس نظریه‌های کلاسیک‌ها، سیاست پولی، تأثیری بر متغیرهای حقیقی ندارد و اجرای آن، تنها تغییرات قیمت را به دنبال خواهد داشت. به این ترتیب، اثری بر توزیع درآمد و رفاه نخواهد داشت.

در مقابل، کینزین‌ها معتقدند که به‌ازای قیمت‌های مشخص، افزایش حجم اسمی پول، موجب افزایش عرضه واقعی پولی می‌شود؛ در نتیجه، نرخ بهره تعادلی کاهش یافته و به دنبال آن، سرمایه‌گذاری و تولید نیز افزایش خواهد یافت. به این ترتیب، اشتغال و درآمد، تحت تأثیر قرار گرفته و این امر بر رفاه مؤثر خواهد بود.

موضع افراطی پولیون، بیانگر آن است که از میان سیاست‌های موجود، سیاست‌های پولی می‌تواند موجب تغییر در تقاضای کل شده و بدین ترتیب، تولید و قیمت را تحت تأثیر قرار دهد. کلاسیک‌های جدید، با طرح انتظارات عقلایی و انعطاف‌پذیری دستمزدها، عنوان می‌کنند؛ که در صورتی که سیاست‌های پولی، قابل پیش‌بینی باشند، این سیاست‌ها خنثی خواهند بود، لیکن در صورت غیرقابل پیش‌بینی بودن، سیاست پولی می‌تواند بر تولید و رفاه جامعه تأثیرگذار باشد.

کینزین‌های جدید به نبود انعطاف‌پذیری کامل دستمزدها و قیمت‌ها در کوتاه‌مدت اعتقاد دارند و استدلال می‌کنند که سیاست پولی می‌تواند بر متغیرهای حقیقی اقتصاد از جمله تولید تأثیرگذار باشد.

۳-۲- اهداف اصلی سیاست پولی

در واقع قرار گرفتن سیاست‌های پولی در مسیر صحیح خود و با توجه به اهدافی که از آن دریافت می‌شود، مسیر دستیابی به مقاومت اقتصادی و کاهش هزینه‌های اجتماعی را در شرایط بحرانی تسهیل می‌کند. به‌طور خلاصه هدف اجرای سیاست‌های پولی را می‌توان به‌شرح زیر برشمرد.

اول- تسریع رشد اقتصادی؛ رشد اقتصادی، اغلب به افزایش تولید ناخالص ملی تعبیر می‌شود. البته گاهی جمعیت نیز در تعریف منظور می‌شود، در نتیجه، ملاک رشد یک کشور را میزان تولید یا درآمد سرانه آن کشور می‌دانند.

دوم- ایجاد اشتغال کامل؛ منظور از اشتغال کامل، جلوگیری از بیکاری و تأمین اشتغال کامل برای تمام عوامل تولید، به‌ویژه نیروی انسانی یا جمعیت فعال و جوینده کار است.

سوم- تثبیت سطح عمومی قیمت‌ها؛ در شرایطی که فشارهای تورمی و روند فزاینده سطح قیمت‌ها وجود دارد، استفاده از یک سیاست مالی انقباضی، موجب کاهش تورم می‌شود.

چهارم- ایجاد تعادل در تراز پرداخت‌ها؛ منظور از تعادل در تراز پرداخت‌ها، ایجاد تعادل میان دریافت‌ها و پرداخت‌های خارجی و نیز تثبیت نرخ ارز است.

۳- الگوهای تعادل عمومی پویای تصادفی^۱

این الگو ابزاری بوده که توسط مکاتب ادوار تجاری حقیقی و نیوکینزی برای تبیین نوسان‌های اقتصادی مورد استفاده قرار می‌گرفته است

می‌توان ویژگی‌های الگو را به‌شرح زیر برشمرد:

- پویا

- تصادفی

- تحلیل در فضای عمومی

- اتکا به مبانی خرد اقتصادی

^۱ DSGE: Dynamic Stochastic General Equilibrium

۳-۱- بررسی اثر شوک‌های ارزی در اقتصاد ایران براساس الگوهای تعادل عمومی پویای

تصادفی DSGE

در دنیای واقعی عرضه کالا و خدمات و نیروی کار پیوسته در حال تغییر است. در عمل شوک‌هایی بر این پیکره وارد می‌شود که از قبل پیش‌بینی نشده است. این شوک‌ها یک نااطمینانی نسبت به آینده وارد الگو می‌سازند. این نااطمینانی که به صورت شوک‌های بالقوه پیش‌بینی نشده بروز می‌کنند، باعث می‌شوند بنگاه تصمیمات بهینه خود را تغییر دهد و انتظارات را وارد تصمیم‌گیری بنگاه^۱ کند. ورود این انتظارات می‌تواند مصرف، پس‌انداز و به تبع آن انباشت سرمایه را تحت تأثیر قرار دهد. در اقتصاد کلان جدید سعی می‌شود که کل اقتصاد بر پایه یک اقتصاد خرد قوی توضیح داده شود، در صورتی که در الگوهای سنتی کینزی بدون توجه به پایه خرد، ساختار اقتصادی تنظیم می‌شد. لیکن الگوهای جدید، بیش‌تر الگوهای تعادلی هستند که فرض می‌شود تعداد زیادی افراد منطقی وجود دارند که اقدام به تصمیم‌گیری در مورد حال و آینده می‌کنند. این تصمیمات فردی توسط ساز و کار بازار برای تولید کالا و خدمات هماهنگ شده و همه تصمیمات در وضعیت حداکثر قرار دارد. ضمن اینکه چه در سطح بنگاه و چه در سطح خانوار، اشتباهات مکرر در تصمیم‌گیری پذیرفته نمی‌شود و یک کارگزار در صورتی اشتباه می‌کند که با یک خلاء اطلاعاتی روبه‌رو باشد. الگوی سنتی کینز براساس انتظارات تطبیقی شکل گرفته است. از این‌رو امکان تکرار اشتباه وجود داشته است، ولی در اقتصاد جدید پدیده‌ها در کوتاه‌مدت و بلندمدت بررسی می‌شوند و فرض می‌شود در کوتاه‌مدت در تعادل هستیم و در بلندمدت در وضعیت یکنواخت^۲ قرار داریم. در مسیر یکنواخت که مشخصات آن را با ابزار ریاضی نشان می‌دهیم. اگر چه شوک‌هایی به اقتصاد وارد می‌شود، لیکن ما در تعادل خواهیم بود. در نبود شوک‌ها این الگو تعادلی تمایلی به تغییر از مسیر تعادلی بلندمدت ندارد. تصمیمات گرفته شده توسط افراد براساس حداکثر کردن تصمیمات است. خانوارها به دنبال حداکثر کردن مطلوبیت، بنگاه‌ها به دنبال حداکثر کردن سود و دولت به دنبال حداکثر کردن رفاه اجتماعی است.

هدف این بخش، تکیه بر ضرورت اقتصاد مقاومتی به منظور غلبه بر فشارها و شوک‌های وارده از سوی نیروهای بیرونی است که مانعی در مسیر پیشرفت جامعه محسوب می‌شود، این پرسش که «آیا شوک مثبت نرخ ارز (کاهش ارزش پول اسمی) در بلندمدت و کوتاه‌مدت اثر مثبت در اقتصاد ایران دارد؟» مورد مطالعه قرار می‌گیرد. در این جهت با شناسایی هوشمندانه بخش‌های

^۱ Agent^۲ Steady stead

تأثیرپذیر از این تکانه‌ها می‌توان در راستای بی‌اثر کردن فشارها، پادزهری مناسب و سپری پولادین تهیه و چه بسا بتوان این تهدیدها را به فرصت تبدیل کرد.

۳-۲- تنظیم الگو

بررسی تکانه‌های ارزی براساس شوک‌های نفتی در الگوی DSGE از یک الگوی پولی که دارای چهار کارگزار اصلی اقتصادی است حاصل شده است و شامل خانوارها، بنگاه‌ها، دولت و خارجیان است. این الگو برگرفته از الگو شورفاید (۲۰۰۰)^۱ و همچنین شاهمرادی و همکاران (۱۳۹۰)^۲ است که با توجه به ساختار اقتصاد ایران، موجودی سرمایه در قید بودجه مصرف کننده، تولیدات بنگاه‌های تولیدی در قالب کالاهای نهایی و واسطه‌ای را همراه با چسبندگی قیمت و بخش پولی وارد الگو کرده‌اند و تنظیم و بسط داده شده است.

اجزای تشکیل دهنده الگو عبارت‌اند از:

الف- خانوارها

ب- بنگاه‌ها

۱- ب- بنگاه تولیدکننده کالاهای واسطه

۲- ب- بنگاه تولیدکننده کالاهای نهایی

۳- ب- بنگاه تولیدکننده نفت

ج- دولت (بخش غیر خصوصی)- بخش پولی

۳-۲-۱- خانوارها

خانوار نمونه با دوره عمر بی‌نهایت در انتخاب مصرف، سپرده، موجودی سرمایه و عرضه نیروی کار تصمیم می‌گیرد. β عامل تنزیل در نظر گرفته شده است. موجودی سرمایه خاص از استهلاک در نظر گرفته شده است. در این ارتباط فرض می‌شود خانوارها از مصرف کالاهای داخلی و کالاهای وارداتی خارجی مطلوبیت کسب کرده و به کارکردن از مطلوبیت آن‌ها کاسته می‌شود. شکل تبعی تابع مطلوبیت به صورت زیر در نظر گرفته شده است :

^۱ Frank Schorfheide

^۲ چسبندگی قیمت و دستمزد و سیاست پولی در اقتصاد ایران

$$U_t = E_t \sum_{t=0}^{\infty} \beta^t \left[\frac{c_t^{1-\sigma}}{1-\sigma} + \frac{y}{1-b} \left(\frac{M_t}{P_t} \right)^{1-b} + \frac{y_E}{1-d} \left(\frac{e_t E_t}{p_t} \right)^{1-d} - \psi \frac{L_t^{1+v}}{1+v} \right]$$

تابع مطلوبیت:

که آن را با توجه به قیود زیر حداکثر می‌سازد:

قید بودجه خانوار:

$$C_t + i_t + \frac{M_t}{P_t} + \frac{e_t E_t}{p_t} \leq r_t k_t + w_t L_t + \frac{M_{t-1}}{p_t} + \frac{D_t}{P_t} - \frac{TA_t}{P_t} + \frac{e_{t-1} E_{t-1}}{p_t} + \frac{\Delta e_t E_{t-1}}{p_t}$$

$$k_{t+1} = (1-\delta)k_t + i_t$$

و وضعیت تغییر در موجودی سرمایه:

مشخصات مصرف و سرمایه‌گذاری در الگوی اقتصاد باز

مصرف متشکل است از:

- مصرف کالاهای داخلی C_H

- مصرف کالاهای وارداتی C_F

سرمایه‌گذاری متشکل است از:

- سرمایه‌گذاری در کالاهای داخلی i_H

- سرمایه‌گذاری در کالاهای وارداتی i_F

۲-۲-۳- بنگاه‌ها

- بنگاه‌های تولیدکننده کالای نهایی؛ که کالاهای متمایز تولید شده توسط بنگاه‌های

تولیدکننده کالاهای واسطه را خریداری می‌کنند و از ترکیب آن‌ها کالایی نهایی تولید می‌کنند و به

خریداران نهایی می‌فروشند.

- بنگاه‌های تولیدکننده کالاهای واسطه؛ که از ترکیب کار و سرمایه و با یک فناوری معین به

تولید انواع کالای متمایز در یک فضای رقابت انحصاری اقدام می‌کنند.

۳-۲-۳- بنگاه‌های تولیدکننده کالاهای نهایی

$$y_t = \left[(1 - y_y)^{\frac{1}{\theta}} y_{H,t}^{\frac{\theta-1}{\theta}} + y_y^{\frac{1}{\theta}} y_{F,t}^{\frac{\theta-1}{\theta}} \right]^{\theta/(\theta-1)}, \theta > 1$$

$$y_{H,t} = \left[\int_0^1 y_{j,t}^{H^{0-1/\theta}} d_j \right]^{\theta/(\theta-1)}, \theta > 1$$

$$y_{F,t} = \left[\int_0^1 y_{j,t}^{F^{0-1/\theta}} d_j \right]^{\theta/(\theta-1)}, \theta > 1$$

$$y_{j,t}^H = (1 - y_y) \left(\frac{P_{j,t}^H}{P_t} \right)^{-\theta} y_t$$

$$y_{j,t}^F = y_y \left(\frac{P_{j,t}^F}{P_t} \right)^{-\theta} y_t$$

۳-۲-۴- بنگاه‌های تولیدکننده کالای واسطه‌ای

اقتصاد از زنجیره‌ای از بنگاه‌های رقابت انحصاری در بخش تولیدکننده کالاهای واسطه تشکیل شده است که هر کدام از بنگاه‌ها کالاهای متمایزی تولید می‌کنند و سرانجام پس از ترکیب توسط بنگاه تولیدکننده، کالای نهایی توسط خانوارها خریداری می‌شود.

$$y_{j,t}^H \leq A_t K_{j,t}^{\alpha} (L_{j,t})^{1-\alpha}, \alpha \in (0,1)$$

$$AC_{j,t} = \frac{\phi_p}{2} \left(\frac{P_{j,t}^H}{P_{j,t-1}^H} - 1 \right)^2 y_t^H$$

$$A_t = P_A A_{t-1} + (1 - P_A) \bar{A} + \varepsilon_{A,t}$$

بهینه‌یابی بنگاه‌های تولیدکننده کالاهای واسطه

$$\text{Max } E_0 \sum_{t=0}^{\infty} \xi_t \frac{D_{j,t}}{P_t}$$

$$D_{j,t} \equiv P_{j,t}^H y_{j,t}^H - P_t r_t k_{j,t} - P_t w_t L_{j,t} - P_t AC_{j,t}$$

$$y_{j,t}^{d,H} \leq y_{j,t}^H$$

$$y_{j,t}^H = (1 - \gamma_y) \left(\frac{P_{j,t}^H}{P_t} \right)^{-\theta} y_t$$

۵-۲-۳- بخش نفت

فرض می‌کنیم کشور دارای صادرات معین و ثابتی است که با توجه به سقف تعیین شده اوپک برای صادرات و توان صادراتی معین کشور فرض دور از ذهنی نیست. درآمد نفت از رابطه زیر، یعنی حاصل ضرب نرخ ارز در قیمت‌های جهانی نفت در میزان صادرات محاسبه می‌شود. شوک وارد به درآمدهای نفتی می‌تواند از محل شوک به نرخ ارز یا به صادرات نفت به دلار ناشی از شوک به قیمت دلاری یا صادرات نفت) اتفاق بیافتد.

$$OR_t = e_t ox_t$$

$$or_t = \frac{OR_t}{P_t}$$

$$ox_t = \rho_{ox} ox_{t-1} + (1 - \rho_{ox}) \overline{ox} + \varepsilon_{ox,t}$$

۶-۲-۳- بخش پولی

در این الگو فرض بر این است که پایه پولی براساس تغییرات مقدار ذخایر ارزی خارجی بانک مرکزی، تغییرات در کسری بودجه دولت که توسط بخش خصوصی تعیین نمی‌شود و تغییرات نرخ تنزیل بانک مرکزی به بانک‌ها تغییر می‌کند. خالص دارایی خارجی نظام بانکی و خالص بدهی بخش دولتی به نظام بانکی از عوامل مهم افزایش رشد نقدینگی در ایران به شمار می‌روند. چنانچه دارایی‌های خارجی نظام بانکی به دلایلی همانند افزایش درآمد ارزی یا بدهی دولت به نظام بانکی در اثر کسری بودجه دولت افزایش یابد، آنگاه حجم نقدینگی به علت افزایش در پایه پولی افزایش خواهد یافت. اگر مخارج دولتی افزایش یابد، دولت این هزینه را با چاپ اسکناس یا برداشت از صندوق ذخیره ارزی جبران می‌کند. با توجه به پایین بودن استقلال بانک مرکزی در بسیاری از کشورهای نفت‌خیز، فرض می‌شود دولت مسئول اعمال سیاست‌های پولی و مالی بوده است و مخارج دولت از محل خلق پول، درآمد مالیاتی و درآمد

حاصل از فروش نفت و صادرات آن به خارج از کشور تأمین مالی می‌شود. فرض می‌شود دولت-مقام پولی کارگزار واحد در اقتصاد است و منابع تأمین مالی و به بیان دیگر مخارج دولت از محل: اول- مالیات دوم- درآمدهای نفتی سوم- استقراض از بانک مرکزی است.

$$\eta_t = \frac{M_t}{M_{t-1}} \quad \text{نرخ رشد پول:}$$

و اینکه فرض می‌شود نرخ رشد پول تحت تأثیر تصمیمات مستقل مقام پولی و شوک‌های درآمدهای نفتی

و شوک نرخ ارز اسمی:

$$\eta_t = \rho_\eta \eta_{t-1} + (1 - \rho_\eta) \bar{\eta} + \omega_{ox} \varepsilon_{ox,t} + \omega_e \varepsilon_{e,t} + \varepsilon_{\eta,t}$$

ضمناً سیاست ارزی به‌صورت زیر مدنظر قرار می‌گیرد:

$$e_t = \rho_e e_{t-1} + (1 - \rho_e) \bar{e} + \omega_R \left(\frac{e_t r d_t}{M_t} - \frac{\bar{e} r d}{\bar{M}} \right) + \omega_P \left(\frac{e_t P_{F,t}}{P_t} - \frac{\bar{e} P_F}{\bar{P}} \right) + \varepsilon_{e,t}$$

۳-۲-۷- مراحل حل الگوهای تعادل عمومی پویای تصادفی

الف- یافتن شرایط مرتبه اول بهینه‌یابی کارگزاران اقتصادی

ب- تسویه بازارها

ج- لگاریتم- خطی‌سازی معادلات سیستم

د- کالیبراسیون الگو

۳-۲-۸- کالیبراسیون الگو

الف- پارامترها؛ مانند عکس کشش عرضه نیروی کار یا ضریب خود همبستگی شوک مخارج دولت

ب- نسبت‌ها؛ مانند متوسط سهم مالیات‌ها در مخارج دولت یا نسبت واردات مصرفی به کل واردات

ج- شوک‌ها؛ انحراف معیارهای باقیمانده معادلات خود همبستگی

جدول شماره ۱: پارامترهای کالیبره شده

پارامترهای متغیر	تعریف	مقدار	منبع
α	سهم سرمایه در تولید	۰/۴۱۲	شاهمرادی ۱۳۸۷
σ	نرخ استهلاک سرمایه فیزیکی	۰/۰۴۲	امینی ۱۳۸۴
β	عامل تنزیل در تابع مطلوبیت	۰/۹۸	کاوند ۱۳۸۸
ϕ	عکس کشش جانشینی بین زمان مصرف	۱/۵	زنگنه ۱۳۸۸
	هزینه تعدیل قیمت	۰/۹۶۵	شاهمرادی ۱۳۹۱
θ	کشش جانشینی بین کالاهای واسطه	۴/۳۳	شاهمرادی ۱۳۹۱
θ	نرخ سالانه رشد اسمی پول	۰/۲۳۰۴	متناظر با مارک آپ ۳۰ درصدی
ρ_u	ضریب اتورگرسیون تکانه پول	۰/۵۶۲	شاهمرادی ۱۳۹۱
σ_u	انحراف استاندارد اختلالات سیاست پولی	۰/۰۶۲	شاهمرادی ۱۳۹۱
ρ_p	ضریب اتورگرسیون در فرآیند تکانه قیمت نفت	۰/۴۸	یافته‌های تحقیق
σ_p	انحراف استاندارد قیمت نفت	۰/۱۵	شاهمرادی ۱۳۹۱
ρ_g	ضریب اتورگرسیون در فرآیند هزینه دولت	۰/۶۹	شاهمرادی ۱۳۹۱
σ_g	انحراف استاندارد اختلالات هزینه دولت	۰/۰۴	شاهمرادی ۱۳۹۱
γ_g	ضریب همبستگی تکانه‌های سیاست پولی و قیمت نفت	۰/۴۸	یافته‌های تحقیق
γ_p	ضریب همبستگی تکانه‌های سیاست پولی و هزینه دولت	۰/۱۸	یافته‌های تحقیق

از آنجا که برخی از پارامترها به کار گرفته شده در این الگو توسط محققان دیگر در مطالعاتشان برآورد شده و مقادیر آن‌ها در طول زمان کوتاهی تغییر چندانی نداشته است، دیگر نیازی به برآورد آن‌ها نیست و تنها با ذکر مآخذ استفاده می‌شود.

۹-۲-۳- نتایج شبیه سازی

نتایج شبیه‌سازی برای دوره ۱۳۳۸-۱۳۸۹ بررسی شده است. در این ارتباط با استفاده از فیلتر هدریک - پرسکات با احتساب $\lambda = 100$ روند زدایی شده است. جدول شماره ۲ ضریب خود همبستگی و انحراف معیار متغیرها را با مقادیر شبیه‌سازی شده کینزین‌های جدید مقایسه می‌کند، با توجه به نزدیک بودن مقادیر واقعی به شبیه‌سازی شده، نتایج قابل قبولی ارائه شده است.

جدول شماره ۲: مقایسه ضریب همبستگی و انحراف معیار متغیرهای شبیه‌سازی شده و داده‌های واقعی

داده‌های شبیه‌سازی شده واقعی	ضریب خودهمبستگی در وقفه		انحراف معیار	
	داده واقعی	مقدار شبیه‌سازی شده	داده واقعی	مقدار شبیه‌سازی شده
تولید واقعی سرانه بدون نفت	۰/۷۴	۰/۶۸	۰/۵۱	۰/۴۱
مصرف واقعی سرانه	۰/۳۳	۰/۲۹	۰/۵۷	۰/۴۴
مانده واقعی پول	۰/۷۶	۰/۶۸	۰/۴۴	۰/۳۸

ماخذ: یافته‌های تحقیق

۱۰-۲-۳- تجزیه و تحلیل تکانه نفتی

نظر به اینکه یکی از مهم‌ترین متغیرهای تأثیرگذار در شرایط تحریم بر اقتصاد ایران، بخش نفت است، تلاش شد تا با ارائه این پرسش که "آیا شوک مثبت نرخ ارز (کاهش ارزش پول اسمی) در بلندمدت و کوتاه‌مدت اثر مثبت در اقتصاد ایران دارد؟" مطالعه را در راستای عوامل مؤثر بر مقاومت‌سازی اقتصاد پیش ببریم. بدین منظور در این بخش به بررسی اثر شوک‌های ارزی در اقتصاد ایران با تکیه بر متغیرهای تأثیرگذار در شرایط تحریم‌ها، براساس الگوهای تعادل عمومی پویای تصادفی در قالب الگوی متناسب با ساختار اقتصادی ایران در محیط برنامه‌نویسی نرم‌افزار Matlab و با مقاردهی تنظیم شده است. سپس الگو کالیبره و با استفاده از فیلتر هدریک-پرسکات الگو برای دوره زمانی ۱۳۸۸-۱۳۸۹ شبیه‌سازی شد. با توجه به ساختار اقتصاد ایران و به علت مشکلات ساختاری و اثرپذیری آن از نوسان‌های شدید قیمت نفت و در نتیجه نوسان‌های ناشی از فروش می‌باید شاهد اجرای سیاست تحمیلی انبساطی پولی بود. تکانه قیمت نفت باعث افزایش درآمدهای نفتی شده و این باعث افزایش خالص دارایی‌های بانک مرکزی خواهد شد. در این ارتباط با توجه به نفوذ قیمت نفت در پایه پولی، این موضوع منجر به آثار تحمیلی انبساطی خواهد شد. این موضوع نشان می‌دهد شوک نفتی یکی از مهم‌ترین علل تورم در اقتصاد ایران به‌شمار می‌رود. به بیان دیگر چنانچه اقتصاد نتواند خود را با تکانه‌های نفتی تطبیق دهد، آثار شدید تورم را باید انتظار داشت. این مطالعه نشان می‌دهد زمانی که ضریب همبستگی شوک نفتی با رشد پول $\gamma_p = 0/3$ باشد یک درصد انحراف مثبت قیمت نفت از حالت

تعادلی باعث افزایش تورم در حدود ۰/۷ خواهد شد. ضمناً مانده واقعی پول حدود ۰/۶ از حالت تعادلی خود را نشان می‌دهد. با وارد شدن شوک به درآمدهای نفتی، مصرف و سرمایه‌گذاری خصوصی، نرخ تورم و نرخ رشد حجم پول افزایش می‌یابد. نتایج حاصل از تجزیه واریانس متغیرهای الگو نشان می‌دهد که در الگو ارائه شده برای اقتصاد ایران، در این مطالعه بیش‌ترین سهم را در نوسان‌های متغیرهای حقیقی اقتصاد، به ترتیب شوک‌های بهره‌وری و شوک درآمدهای نفتی و بیش‌ترین سهم را در نوسان‌های تورم، به ترتیب شوک‌های رشد حجم پول، شوک درآمدهای نفتی و شوک نرخ ارز دارد. در ادامه این پرسش مطرح می‌شود که شوک مثبت نرخ ارز (کاهش ارزش پول اسمی) آیا در کوتاه و بلندمدت اثر مثبت در اقتصاد دارد یا خیر؟ پاسخ آن است که توابع واکنش آنی در برابر شوک مثبت نرخ ارز (کاهش ارزش پول ملی) نشان می‌دهد که این شوک روی مصرف و سرمایه‌گذاری و تولید غیرنفتی و تولید کل داخلی در کوتاه‌مدت اثر مثبت دارد، لیکن این اثر به سرعت از بین رفته و در بلندمدت اثر شوک مثبت نرخ ارز بر متغیرهای حقیقی اقتصاد ناچیز است و تنها سطح عمومی قیمت‌ها به سطح جدید و بالاتری منتقل خواهد شد. در توضیح فرآیند اثرگذاری این شوک می‌توان گفت که شوک مثبت نرخ ارز از یک سو با افزایش هزینه واردات باعث کاهش واردات کالاهای مصرفی و سرمایه‌ای شده و از سوی دیگر از طریق اثر مثبت بر نرخ رشد حجم پول، همچون شوک مثبت پولی اثر مثبت بر مصرف و سرمایه‌گذاری داخلی و تولید غیرنفتی داشته است و باعث افزایش نرخ تورم می‌شود. همچنین اثر مثبت افزایش نرخ ارز بر تبدیل درآمدهای ارزی حاصل از صادرات نفت به ریال و افزایش ارزش ریالی این صادرات، بر جهش تولید کل می‌افزاید. لیکن با گذشت زمان، اثر مثبت شوک مثبت نرخ ارز رو به افول می‌گذارد، زیرا بر واردات کالاهای سرمایه‌ای و در نتیجه سرمایه‌گذاری کل اثر منفی دارد و همچنین اثر آن از کانال سیاست پولی با نبود چسبندگی‌ها در بلندمدت از بین می‌رود.

جمع بندی و نتیجه‌گیری

اول- مقام معظم رهبری واژه اقتصاد مقاومتی را برای نخستین بار در شهریور ماه سال ۱۳۸۹ در ادبیات سیاسی و اقتصادی کشور وارد کردند. به اعتقاد ایشان اقتصاد مقاومتی یعنی آن اقتصادی که به یک ملت امکان می‌دهد که حتی در شرایط فشار هم شکوفایی خودشان را داشته باشند. اقتصاد مقاومتی به معنای تشخیص زمینه‌های ایجاد فشار در شرایط ویژه، مانند شرایط تحریم و اهتمام برای کنترل و بی‌اثر کردن و حتی تا حد توان تبدیل چنین فشارهایی به فرصت است.

دوم- هدف تحریم‌های اعمال شده ایجاد بحران اقتصادی، اجتماعی، تحمیل فشارهای اقتصادی به‌منظور ایجاد ریاضت اقتصادی به منظور ناراضی کردن بیش‌تر قشرهای مردم از نظام مقدس اسلامی و انحراف از اصول انقلاب اسلامی است که می‌توان با شناخت ابعاد اقتصاد مقاومتی با تدبیر هوشمندانه و عملیاتی‌کردن آن با استفاده از ظرفیت‌های بالقوه کشور در جهت کارآمدی بهره‌برداری کرد و بدین ترتیب با خنثی کردن تهدیدهای حاصله در جهت رشد و توسعه نیز گام برداشت.

سوم- تحریم‌ها نوعی سیاست جانشینی واردات اجباری در ابعاد وسیع هستند. در سیاست جانشینی واردات کشورها با سرمایه‌گذاری در داخل تلاش می‌کنند با توجه به مزیت‌های نسبی خود به تولید کالاها در داخل بپردازند و با توجه به اصل بهره‌برداری از امکانات و منابع داخلی کشور برای رسیدن به درجاتی از خودکفایی یا خود اتکایی اهتمام ورزند. ضمن در نظر داشتن این نکته که در این جهت باید از سقوط در اقتصاد بسته و خود محور نیز جلوگیری کرد و با خودباوری و تکیه بر سایر امکانات و ظرفیت‌های موجود در تغییر مسیر اقتصاد و تبدیل تهدیدها به فرصت گامی مؤثر برداشت.

چهارم- نظر به اینکه در شرایط تحریم‌ها، دشمن سعی در مختل کردن شاهرگ‌های اصلی اقتصاد را دارد، در این مطالعه یکی از مهم‌ترین متغیرها تأثیر گذار اقتصاد (بخش نفت) و تأثیر شوک‌های آن بر ساختار اقتصاد ایران بررسی شد. از آنجایی که بخش عمده‌ای از درآمدهای ارزی کشور از طریق فروش نفت به دست می‌آید و هم‌اینک نیز دشمن با تحریم آن سعی در فشار بیشتر بر پیکره اقتصاد ایران را دارد، از این‌رو بررسی تکانه‌های نفتی و تأثیر آن بر ساختار اقتصادی مبنای کار قرار گرفت.

پنجم- توابع واکنش آنی در برابر شوک مثبت نرخ ارز (کاهش ارزش پول ملی) نشان می‌دهد که این شوک روی مصرف و سرمایه‌گذاری و تولید غیرنفتی و تولید کل داخلی در کوتاه‌مدت اثر مثبت دارد، لیکن این اثر به سرعت از بین‌رفته و در بلندمدت اثر شوک مثبت نرخ ارز بر متغیرهای حقیقی اقتصاد ناچیز است و تنها سطح عمومی قیمت‌ها به سطح جدید و بالاتری منتقل خواهد شد.

ششم- در توضیح فرآیند اثرگذاری این شوک می‌توان گفت که شوک مثبت نرخ ارز از یک سو با افزایش هزینه واردات باعث کاهش واردات کالاهای مصرفی و سرمایه‌ای شده و از سوی دیگر از طریق اثر مثبت بر نرخ رشد حجم پول، همچون شوک مثبت پولی اثر مثبت بر مصرف و

سرمایه‌گذاری داخلی و تولید غیرنفتی داشته و باعث افزایش نرخ تورم می‌شود. همچنین اثر مثبت افزایش نرخ ارز بر تبدیل درآمدهای ارزی حاصل از صادرات نفت به ریال و افزایش ارزش ریالی این صادرات، بر جهش تولید کل می‌افزاید. لیکن با گذشت زمان، اثر مثبت شوک مثبت نرخ ارز رو به افول می‌گذارد، زیرا بر واردات کالاهای سرمایه‌ای و در نتیجه سرمایه‌گذاری کل اثر منفی دارد، با سرمایه‌گذاری در مزیت‌های نسبی کشور و خروج از اقتصاد تک محصولی می‌توان باعث کم‌رنگ شدن این متغیر تأثیرگذار بر پیکره اقتصاد شد.

هفتم- سیاست‌های ارزی به شکل کاهش ارزش پول ملی، اگر چه در ابتدا از طریق کاهش واردات و اثر مثبت بر نرخ رشد حجم پول اثر مثبتی بر نرخ رشد اقتصادی دارد، ولی در بلندمدت به دلیل کاهش واردات کالاهای سرمایه‌ای اثر آن بر رشد اقتصادی محدود می‌شود و تنها، اثر قابل توجه این سیاست‌ها بر افزایش نرخ تورم و سطح عمومی قیمت‌ها قابل مشاهده خواهد بود.

هشتم- از آنجا که شوک‌های پولی و ارزی بیش‌ترین سهم را در نوسان‌های نرخ تورم دارند، برای کنترل تورم ناگزیر می‌بایست از کنترل سیاست‌های پولی و اجتناب از تغییرات شدید ابزارهای این سیاست‌ها بهره جست. گفتنی است به‌موجب آمار سال ۱۳۹۱ واردات مبلغ ۶۰۶/۵۵ میلیارد دلار اعلام شده که نسبت به سال ۱۳۹۰ به مبلغ ۵۶۹/۱۱۶ میلیارد دلار با وجود افزایش نرخ ارز کاهش بسیار چشمگیری داشته است. توجه به سیاست‌گذاری‌های انجام شده در سال ۱۳۹۱ درخصوص اولویت‌بندی‌ها می‌توان کاهش واردات و حتی کاهش مصرف برخی اقلام غیرضروری و مصرفی و همچنین جایگزینی آن با مشابه داخلی را انتظار داشت. همچنین به‌موجب آمار مربوط به همان سال صادرات مبلغ ۶۷۱/۸۱ میلیارد دلار اعلام شده که نسبت به سال ۱۳۹۰ (به مبلغ ۱۴۷/۱۰۸ میلیارد دلار) کاهش یافته است.

نهم- از جمله مسائلی که باید تا حد امکان توسط بانک مرکزی مدنظر قرار گیرد، جلوگیری از بدهکار شدن بانک‌ها با توجه به ترازنامه بانک مرکزی و به‌منظور کنترل پایه پولی است. در این شرایط بهره‌گیری و ایجاد بازار بین بانکی بسیار کارساز بوده و در کنترل پایه پولی می‌تواند نقشی مؤثر ایفا کند. ضمن اینکه در جهت مشخص کردن نرخ مبادله بازار بین بانکی که می‌بایست مابین نرخ سپرده قانونی و نرخ تنزیل نزد بانک مرکزی باشد، بسیار با اهمیت خواهد بود.

دهم- برای کنترل نقدینگی می‌بایست سیاست‌های پولی، ارزی و اعتباری به‌صورت همگام با یکدیگر مدنظر قرار گیرند و باید به‌طور متناسب هر سه مورد تحت مدیریت قرار گیرند، به ویژه با توجه به مسئله تخصیص ارز برای برخی اقلام مورد نیاز مصرفی حیاتی یا زیربنای سرمایه‌ای

که در این موارد ناگزیر به مصارف ارزی خواهیم بود. بنابراین هماهنگ کردن و درنظر داشتن سیاست‌های پولی و اعتباری نقشی پر رنگ خواهد داشت.

یازدهم- از آنجایی که یکی از مسائل بسیار تأثیرگذار در وضعیت عرضه و تقاضا و به بیان دیگر فعالیت‌های سفته بازی مبحث انتظارات است. و یکی از مسائل پیش آمده از تحریم‌ها ایجاد نا اطمینانی از محیط اقتصادی براساس انتظارات عمومی است. از این رو شکل‌گیری درست و صحیح این انتظارات بسیار در کنترل تورم و آثار ناشی از آن تأثیرگذار خواهد بود. در این باره بانک مرکزی می‌بایست به منظور شفاف‌سازی و جلب اعتماد مردم اقدام کند. چون عدم شفاف‌سازی در گمانه زنی‌های انتظارات و بدترکردن شرایط مؤثر خواهد بود. هدف سیاست پولی را باید حمایت از تولید در مقابل شوک‌های بیرونی در کوتاه‌مدت و میان‌مدت و دستیابی به ثبات اقتصادی در بلندمدت قرار داد و در این جهت می‌بایست به انضباط پولی توجه داشت.

کتاب‌نامه**الف. فارسی**

اسدی، مرتضی و مرتضی قره‌باغیان: *تجارت و توسعه*، مؤسسه تحقیقات اقتصادی تربیت مدرس، چاپ اول، ۱۳۷۵.

بهکیش، محمد مهدی: *اقتصاد ایران در بستر جهانی شدن*، تهران، ۱۳۸۰.

توکلی، اکبر و الله مراد سیف و مسعود هاشمیان: *معیار هزینه منابع داخلی و کاربرد آن در صنایع منتخب کشور*، فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۱۶، صص ۱-۲۴، ۱۳۷۹.

دادگر، یدالله و تیمور رحمانی: *مبانی و اصول علم اقتصاد*، قم، بوستان کتاب، چاپ سوم، صص ۳۰۰، ۱۳۸۲.

سیف، الله مراد: *روش‌شناسی و کاربردهای تحلیل هزینه منابع داخلی*، رساله دکتری، دانشکده اقتصاد دانشگاه اصفهان، ۱۳۷۹.

سهیلا، پروین و اعظم احمدیان: *انتخاب سیاست پولی مناسب در جهت ثبات رفاه اجتماعی*، بررسی‌های اقتصادی، شماره ۱۱، صص ۵۲۰-۵۲۵، پاییز ۱۳۸۵.

شاهمرادی و همکاران: *چسبندگی قیمت و دستمزد و سیاست پولی در اقتصاد ایران*، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی صص ۳۰-۱، ۱۳۹۱.

قره باغیان، مرتضی: *اقتصاد رشد و توسعه*، تهران، جلد دوم، ۱۳۷۳.

متوسلی، محمود: *سیاست‌های تجاری و توسعه اقتصادی*، تهران، ۱۳۸۰.

ب. انگلیسی

A Multi Criteria Crop Planning Model Based on the :"**Resistive Economy**" *Characterizing the Situation in Gaza Strip* .Faculty of Islamic Studies - Sustainable Growth and Inclusive Economic Development from an Islamic Perspective

Bruno، M: *Domestic Resource Costs and Effective Protection: Clarification & Synthesis*, J.P.E. Vol، 80، 1972، pp. 18-33.

Pearson، Scott R: *Net Social Profitability، Domestic Resource Costs and Effect Rates of Protection*, J.D. Stud.، Vol. 12، 1976، pp. 320-333.

Kruger، Anne: *Some Economic Costs of Exchange Control: The Turkish Case*, J.P.E Vol، 74، No. 5. 1966، pp. 466-480.

Kruger، Anne: *Evaluating Restrictionist Trade Regimes: Theory and Measuerment*, J.P.E. Vol، 80 January/ February 1972)، pp. 48-62.

Balassa، Bela، Policy: *Choices in the Newly Industrializing Countries*, Working Papers، World Bank، 1990.

Blanchard، O. J & C. M. Kahn : *The Solution of Linear Difference*, 1980.

Models Under Rational Expectations، *Econometrica*، 48(5)، July: 1311—1305